

UDK 821.112.2(436)-31.09(049.3)

Primljeno: 02. 04. 2023.

Stručni rad
Professional paper

Almir Bašović

KNJIŽEVNOST – NEZAMJENJIVI OBLIK SAZNANJA

(Naser Šećerović: *Književnost i saznanje. Gnostički mit u djelu Hermanna Brocha* Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet, prvo elektronsko izdanje, Sarajevo, 2023)

Knjiga Naser Šećerovića *Književnost i saznanje*, s podnaslovom *Gnostički mit u djelu Hermanna Brocha*, predstavlja izuzetno vrijedan doprinos za naš akademski život i našu čitalačku kulturu. Radi se o knjizi koja propituje neka temeljna određenja moderne evropske kulture na primjeru romana Hermanna Brocha, baveći se uglavnom onim pitanjima od kojih naša akademska zajednica pomalo odustaje. To što Naser Šećerović svoju studiju naslovljava kao *Književnost i saznanje* naizgled možda jeste „provokativno“ i „hrabro“, ali to govori puno više o današnjoj duhovnoj klimi nego o intencijama autora knjige. Jer, ova knjiga je, u najljepšem smislu te riječi, sasvim starinska, to je knjiga lišena intencija ka provokativnosti, čak bi se moglo reći da ideje o umjetnosti kao o nekoj vrsti provokacije i šoka Šećerović otmjeno zaobilazi, pišući knjigu koja se bavi onim što su klasične poetike u vezi s književnošću podrazumijevale, a to je činjenica da književnost prije svega i više od svega jeste forma komunikacije koja dovodi do nekog saznanja.

U svojoj studiji Šećerović se prvo bavi jednom idejom koja svjedoči o temeljnoj osobini kulture i umjetnosti, a to je kontinuitet. Naime, ideja o „proširenom naturalizmu“ kod Hermanna Brocha, kojom se Šećerović bavi u uvodnom poglavlju svoje studije, podrazumijeva svijest o tome da je naturalizam, kako kaže Peter Szondi, uvijek pozna faza u procesu postvarenja, pa se tako mogu razumijevati i tendencije

koje su dominirala u književnosti s kraja 19. i početka 20. stoljeća, a što se može povezati i sa konačnim raspadom onih vrijednosti koje su evropsku kulturu značajno obilježavale sve od renesanse. Postavivši kao zadatak svoje studije da Brochovu ideju „proširenog naturalizma“ provjeri na primjeru njegovih romana i da je propita u vezi sa idejom o književnosti kao oblikom saznanja, Šečerović nigdje ne uvodi konkretnu raspravu o tome da li je taj „prošireni naturalizam“ još uvijek uopće naturalizam, već nam svojim čitanjem Brochovih spisa i romana demonstrira povjerenje u imaginaciju nas čitalaca ove studije, ostavljajući da sami izvedemo zaključke o okoštalim konvencijama jedne stilske formacije koja nam se i danas, naprimjer preko filma kao „zamjene za roman“, prečesto predstavlja kao jedina moguća. Zato poglavlje pod nazivom „Mistika i poetika“, koje se tehnički gledano bavi vezom između ezoterijskog učenja i Brochove poetike, zapravo, jeste poglavlje koje nam suptilno pokazuje u kojoj mjeri se klasična poetika uvijek bavila unutrašnjim pogledom na književnost, a samo u dobu „raspada vrijednosti“, u kojem je pogled izvana na književnost postao dominantan, veza poetike i mistike kao tema ima smisla. I obrnuto, u vremenu „raspada vrijednosti“ unutrašnji pogled na književnost, dakle, poetika kako su je doživljavale klasične kulture, mora imati veze s mistikom, kako bi se taj pogled iznutra na književnost mogao artikulirati.

Imajući u vidu Brochovu poetiku i gnozu koja tu poetiku bitno određuje, razmatranje „Heterogenosti kao problema“, kako glasi naslov narednog potpoglavlja Šečerovićeve studije, pokazuje da se tu radi i o suptilnom poigravanju sa definiranjem problema, kao važnom osobinom naučnog pristupa književnosti, odnosno važnom osobinom akademske kritike. Jer, samo tamo gdje dominira jedan lažni oblik sigurnosti, koji bi se mogao definirati i kao ideološki, heterogenost može biti problem. Upravo tu Šečerović pokazuje u kojoj mjeri je njegova metoda zasnovana na svijesti o tome da je svako unaprijed zadano definiranje pristupa nekom književnom djelu, ustvari, nasilje nad tim neponovljivim i konkretnim književnim djelom, a i nad književnošću kao oblikom saznanja. Da ova studija ne bi robovala ideji o Brochovim romanima kao o nekom vanvremenskom fenomenu, Šečerović zatim razmatra historijsko i fenomenološko utemeljenje gnostičke kosmogonije, pripremajući tako konkretnu analizu Brochovih romana, uvodeći sasvim usput – iako je to jedna od velikih vrijednosti ove knjige – u naš jezik i u našu kulturu razmatranje važnih osobina vezanih za fenomen gnoze uopće.

Dio ove studije nazvan „Gnoza i moderna“ pokazuje u kojoj mjeri se Šečerovićevo čitanje romana Hermanna Brocha bavi i čitanjem evropske kulture kao jednog organskog fenomena. Naslanjajući se na razmišljanja najrelevantnijih autora koji su

se bavili fenomenom gnoze, prije svih Hansa Jonasa, Šečerović pokazuje da je duhovna klima u kojoj se reafirmira taj fenomen bitno odredila i Brochove romane. Tako se, istovremeno, priprema i analiza konkretnih Brochovih književnih djela, jer će u vezi s njima svoje teze o gnozi Šečerović provjeriti upravo propitujući književnost kao oblik saznanja, baveći se prije toga, ne bez izvjesne ironije, i „revolucionarnim potencijalom gnoze“.

U narednom poglavlju svoje knjige Šečerović se bavi „Gnostičkim stubovima Brochovog djela“, a nije slučajno to što on ovo poglavlje počinje razmatranjem mita o raspadu vrijednosti. Dovodeći Brochovu važnu filozofsku ideju o raspadu vrijednosti u vezu sa mitom Šečerović pokazuje u kojoj mjeri je on, prije svega, zainteresiran za strukturu priče, u kojoj mjeri je njemu *mythos* kod Hermanna Brocha, a i inače, važniji od *logosa*. O tome svjedoči i poglavlje koje je naslovljeno kao „Zatočenost u polusnu“, koje se suptilno referira i na značaj koji san ima u racionalno mišljenim modernim mitovima, među kojima psihoanaliza nije najmanje bitna.

Sva ova uvodna poglavlja, koja kombiniraju dijakronijsku i sinkronijsku perspektivu i koja pokazuju povijesnu ukorijenjenost i otvorenost fenomena gnoze, Naseru Šečeroviću su poslužila kao temelj za konkretne analize romana Hermanna Brocha, u kojima on demonstrira izuzetno poznavanje teorije pripovijedanja i sposobnost da to umijeće kombinira sa kompetentnom tematskom analizom Brochovog književnog djela, otkrivajući u tom djelu tragove gnostičkog učenja. U svojoj analizi najslavnijeg Brochovog romana *Mjesečari*, Šečerović pokazuje kako se Broch poigrava sa jednom književnom konvencijom i sa gradnjom lažne cjeline, dolazeći u tom svom romanu do „donje tačke kruga“. Preko analize lika Bertranda i mjesta koje on zauzima u *Mjesečarima*, Šečerović pokazuje u kojoj mjeri je Broch razotkrio svu izvještačenost tehnike koja bi roman 20. stoljeća kao uvjerljivu i zaokruženu cjelinu gradila preko centralnog lika kao konstrukcijske osnove priče.

Analizom romana *Začaravanje* Šečerović razmatra granice Brochovog pripovijedanja, koje se s jasnim planom konstituira kao putovanje do „granica dokućivog, razumljivog, onoga što se može reflektirati i u jeziku artikulirati“. Tu se pažljivim čitanjem i uzimanjem, prije svega, u obzir ideološke tačke gledišta kao najkompliciranijeg fenomena koji se tiče vrednovanja u jednom književnom djelu, pokazuje kako je Broch ovo svoje djelo pisao s namjerom da pažljivi čitalac razotkrije „lažne spasioce“, i to kako u svijetu njegovog romana tako možda i u našem današnjem svijetu. Zato se u nastavku Šečerovićeve analize tematiziraju simboli i mogućnost spoznaje, pri čemu dolazi do izražaja Šečerovićeva poznavanje historije religije i njegov senzibilitet da u ovom Brochovom romanu prepozna jasnu intenciju autora

da mogućnost spoznaje ne vezuje za „stare“, gotove simbole, već za sam proces saznavanja.

Na kraju, Šečerović analizom Brochovog romana *Vergilijeva smrt* pokazuje organski razvoj u Brochovoj poetici. On tu izvodi zaključak o tome kako su se elementi gnoze kod Hermanna Brocha prvo „rodili“ – u spisima, pismima i bilješkama ovog autora – te kako su zatim „odrasli“ i „sazrijevali“ u njegovim ranijim romanima, da bi svoj vrhunac dostigli u romanu koji, nimalo slučajno, u svom naslovu ima riječ „smrt“. Tu se, kako u ovoj svojoj vrijednoj studiji pokazuje Šečerović, Brochova pripovjedačka tehnika potpuno povezuje s mitom kao idealom Brochovih ideja o obnovi raspadnutih vrijednosti, pokazuje se kako taj roman bez vanjske radnje, formalno gledajući, demonstrira ideal gnostičkog mita o zatvaranju kruga i, istovremeno, propituje mjesto koje veliki književnici i njihova djela zauzimaju i u Vergilijevom i u našem svijetu, koji je rimskoj civilizaciji sličniji nego što bismo mi to, valjda, voljeli.

Riječju, Naser Šečerović nas svojom knjigom ne podsjeća samo na to da je književnost oblik saznanja, nego nas podsjeća da se tu radi o jedinstvenom fenomenu. Povezujući gnostičke mitove, dakle, osjećanje svijeta iz kasne antike, sa razmišljanjima i romanima velikog modernog pisca Hermanna Brocha, Šečerović nam pokazuje da naše ljudske čežnje već stoljećima imaju veze s našom čežnjom za cjelovitošću, te da su i one jedan veliki mit, koji nam velika književna djela poput romana Hermanna Brocha mogu barem artikulirati u jeziku i tako ih pretvoriti u jedan važan oblik saznanja. Otkrivajući nam gnozu kao fenomen koji je danas možda živiji nego što smo to mislili, Šečerović nam otkriva i vrijednosti jednog velikog romanopisca, koji svojim romanima pokazuje da velika književnost uvijek jeste jedinstven i poseban oblik ljudske djelatnosti. A ova Šečerovićeva knjiga je suptilni dokaz da književnost kao oblik saznanja još uvijek jeste moguća, kao što nam potvrđuje i onu misao Jorge Luisa Borgesa, da su dobri čitaoci možda rjeđe ptice od dobrih pisaca.

Adresa autora
Author's address

Almir Bašović
Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
almirbasovic@hotmail.com